

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Ratno novinarstvo u BiH - izvještavanje o činjenicama ili širenje
propagande

Esej iz predmeta medijska kultura

Lejla Memčić 1042/II-K

4/1/2021

Predmetna profesorica: Fahira Fejzić Čengić

Sažetak:

Ključne riječi: ratno novinarstvo, propaganda, komunikacijska infrastruktura, RTV Sarajevo, mediji, radio amateri, reporteri

Summary:In this paper, I will present the topic of war journalism in BiH and the role of the media in preserving the truth. I will also explain how these media were used for propaganda purposes.

Key words: War journalism, propaganda, RTV Sarajevo, communication infrastructure, radio amateurs, media, reporters

Uvod

Prije izbijanja oružanog sukoba na tlu Bosne i Hercegovine, odnosno prije agresije od strane Jugoslavije (SFRJ), možemo reći da je medijski rat počeo ranije u vidu potpune kontrole režima Slobodana Miloševića nad medijima u tadašnjoj Jugoslaviji. Mediji kao sredstvo masovne komunikacije su bili jedini način da svjetska publika spozna šta se zapravo dešavalo u BiH devedesetih godina. Tu važnost spoznali su i agresori pa se tako, tokom opsade Sarajeva, na udaru granata među prvim našla zgrada RTV doma. Cilj je vjerovatno bio prekinuti komunikaciju Sarajeva sa ostatkom Bosne i Hercegovine, ali i svijeta. Ipak, veliku ulogu pri informisanju javnosti o dešavanjima u Sarajevu odigrala je Radio televizija Sarajevo. Tokom ratnog perioda "bitka" se vodila i oko ove televizije pa je tako Hrvatska demokratska zajednica Sarajevo 1994. godine tražila podjelu RTV Sarajevo jer, kako se navodi u članku "Oslobođenja" iz 8.10,1994., ovu televiziju nisu stvarali samo pripadnici bošnjačkog naroda. Pored RTV doma kao televizijske centrale, početkom 1992. okupirani su gotovo svi radiorelejni sistemi.

Što se tiče medija koji su imali pretenzije prema Hrvatskoj, bili su uglavnom pod potpunom kontrolom Hrvatskog vijeća obrane. Takvih listova je bilo desetak, a u daljem radu ću obrazložiti kako su ti mediji iskorišteni u propagandne svrhe. I mediji s koji su radili na teritoriji koja je bila pod kontrolom Jugoslovenske narodne armije i Vojske republike srpske su služili kao sredstvo propagande velikosrpske politike Slobodana Miloševića. Rad tih medija doprinio je formiranju jednog dijela javnog mnijenja gdje se usadila lažna tvrdnja da je

rat u Bosni i Hercegovini građanski, a ne agresija na nezavisnu i međunarodno priznatu državu koja se nakon referenduma 29.02.1992. odlučila za odcjepljenje od Jugoslavije.

Veliku zaslugu u očuvanju historijskih činjenica imaju i strani novinari i fotografi kao i radio amateri koji su djelovali na cijeloj teritoriji BiH i to je, nerijetko, bilo jedino sredstvo komunikacije sa ostatkom države.

Bosna i Hercegovina je u period sticanja međunarodnog priznanja i nezavisnosti ušla sa razvijenim sistemom informisanja koji je imao svoju štampu, savremenu radio difuznu i televizijsku komunikaciju, filmsku produkciju, zakonsku regulativu i sistem obrazovanja novinarskih kadrova. Iako je taj cjelokupni sistem bio pod kontrolom socijalističkih ideoloških premisa, sistem komuniciranja do agresije na Bosnu i Hercegovinu je doprinio afirmaciji multietničkog društva te razvoju Bosne i Hercegovine kao geografske cjeline i političkog subjekta. (Tucaković, 2006:178)

Zbog velike uloge koju je imao, sistem komuniciranja Bosne i Hercegovine se našao na meti onih koji su imali teritorijalne aspiracije na račun naše države. Te aspiracije se nisu pojavile preko noći već su bile, a možda su i sada, duboko ukorijenjene u ideju Velike Srbije, ali i velike Hrvatske. Kao jedan očigledan primjer možemo navesti sporazum Cvetković-Maček iz 1939. godine, kojim se teritorija BiH dijelila između ove dvije susjedne države. Idući dalje u historiju, pred povlačenje Osmanskog Carstva i dolazak Austrougarske Monarhije, pojavile su se nacionalne ideje iz Zagreba i Beograda, preko tadašnjih medija - štampe i knjiga, su Bošnjake i bosanski jezik nazivali kao Hrvate ili Srbe muslimanske vjere. Dakle, nije onda ni teško zaključiti zašto se sistem komuniciranja našao prvi na udaru, tim putem bi bilo najlakše uspostaviti kontrolu nad javnim mnijenjem.

Djelimična kontrola nad sistemom informisanja BiH, a s ciljem provođenja velikodržavnih ideja, uspostavljena je sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Sistemi komuniciranja Srbije i Hrvatske su u Sarajevu i drugim većim gradovima formirali svoje informativno-poslovne centre. Svi važni listovi iz ove dvije države imali su svoje posebno izdanje za BiH, a televizijski odašiljači su pokrivali većinu bh. teritorije. Time je stvorena doza nepovjerenja u sistem komuniciranja BiH. (Tucaković, 2006:175)

Čak i prije zvaničnog početka rata, još 1991. godine, počelo je zauzimanje radio stanica i novinskih redakcija u organizaciji velikosrpskih i velikohrvatskih paravojnih formacija. Krajem te godine, zauzeti su brojni relejni punktovi u sjeverozapadnoj Bosni, a već sljedeće godine i radioreljni sistemi na Majevidi, Kozari, Vlašiću, Veležu itd. Radio televizija BiH je

u svom posjedu imala samo repetitor na Humu i na Bjelašnici koji je uništen 1993. godine. (Tucaković, 2006:176)

Kako navodi Šemso Tucaković u svojoj knjizi "Historija novinarstva i medija u Bosni i Hercegovini", medijski sistem Srbije uspostavljen je na 60% bh. teritorije, a 25% teritorije pokrivaio je medijski sistem Hrvatske. Da se zaključiti da je sistem Bosne i Hercegovine sveden na svega 15% teritorije. Dva najznačajnija medija u medijskoj borbi protiv agresije bili su list "Oslobođenje" i RTV BiH. Zbog toga su zgrade ovih medija bile konstatno na meti granatiranja i potpuno devastirane.

"Da njih nije bilo, s obzirom na blokadu u kojoj se nalazila Bosna i Hercegovina, da je od deset repetitora, sedam kontrolisala JNA i Vojska Republike Srpske – u toj blokadi oni su bili neophodni. Nikada svijet ne bi saznao istinu o stradanju Sarajeva, civila, žena i djece", rekao je jednom prilikom za Radio Slobodna Europa bivši general armije BiH **Jovan Divjak** o ulozi bosanskohercegovačkih medija tokom rata.

Međutim, jedan od propusta RTVSA (RTV BiH) je taj što ni dva mjeseca nakon početka agresije, nije imenovala JNA kao agresora. Možda razlog leži u tome što je u Informativnom programu TVSA prije početka rata radilo 18 novinara Srba, 7 Muslimana, dok od vodećih urednika na nivou televizije 5 je bilo Srba, jedan Hrvat i jedan Musliman. (Fejzić-Čengić, 2009:130)

Ali, u skladu sa svim etičkim i moralnim normama profesije, nacionalna opredjeljenost ne smije utjecati na nivo objektivnosti i profesionalizma prilikom obavljanja novinarskog posla. U tekstovima koji su pisali velikosrpski mediji Muslimani (Bošnjaci) se pežorativno nazivaju balijama i isticalo se da su, prema riječima Biljane Plavšić, "Muslimani genetski kvaran narod koji je presao u islam, i sada se, naravno iz generacije u generaciju taj gen jednostavno kondenzuje. Postaje sve gori i gori, izrazava se jednostavno, diktira takav način razmišljanja i ponašanja. To je u genima već usađeno".

U svojim javnim nastupima većina lidera iz Srbije i današnjeg entiteta Republike Srpske je rat i etničko čišćenje predstavljala kao legitimno sredstvo za ostvarivanje opravdanih ciljeva. Biljana Plavsic je zapamćena i po sljedećoj izjavi: "Ja bih više volela da potpuno očistimo Istočnu Bosnu od Muslimana. Kada kažem očistimo, nemojte da me niko uhvati za reč pa da misli da govorim o etničkom čišćenju. ". ¹Poput Plavšić, i Radovan Karadžić i Slobodan Milošević su medije koristili kao sredstvo širenja propagande o legitimnom pravu Srbije da izvrši agresiju na BiH. U medijskom prostoru koji je kontrolisao Milošević, dominirale su

¹<https://www.youtube.com/watch?v=BDSCGirB-NM>

riječi mržnje. U knjizi "Medijska kultura u BiH" profesorice Fahire Fejzić Čengić o narativu u prosrpskim medijima navodi se: "Medijska mržnja postaje prototipski diskurs. Predominiraju riječi mržnje, monologa, eufemizirajućih formi izričaja, oksimoronske kombinacije kojima se imenuju brojne stvarne i izmišljene kontroverze, zatim metafore."(Fejzić-Čengić, 2009:137)

Uloga stranih reportera u očuvanju istine

Kao što je već pomenuto, dio zasluga ide i stranim novinarima koji su izvještavali o ratnim dešavanjima i tako svijetu predstavili sliku i razmjere zločina koji su se dešavali.

Jedan od njih je i **Remy Ourdan** koji je bio najmlađi ratni izvještač iz Sarajeva. Profesionalna karijera ovog reportera pariškog lista Le Monde zapravo počinje 1992. u opkoljenom Sarajevu. Kao 23. godišnji freelancer došao je u grad i tu ostao pet godina.

Na okupljanju ratnih novinara 2012. godine za medije je rekao: *„Ratno izvještavanje nije povezano sa politikom i političkim izjavama. Vezano je za istinu. Znam da je za mnoge od nas, ratne izvještače, to bilo izuzetno frustrirajuće, da niko nije došao da pomogne Sarajevu. Ali, to nije ono što mi radimo. Mi izvještavamo, sastavljamo priče.. Jedino što znam to je da je uvijek legitimno i važno govoriti istinu. A kako ljudi izvana koriste tu istinu – to već nije do nas. Mi smo samo mali pripovjedači.“*

Henry Peirse je bio dopisnik Radija Deutsche Welle, IRN-a i drugih medija. Radio za Radio UN u Hrvatskoj i BiH, te formirao 'eFM Studentski radio' u Sarajevu. Za Mediacentar o izvještavanju stranih novinara o ratu rekao da je bilo veoma objektivno, informisanje o životu u gradu, svakodnevno granatiranje i pucanje. Sve se tako blizu dešavalo, a i UN je imao konferencije za novinare koje su nekad bile veoma detaljne... Bilo bi lako reći da su pojedini izvještači bili 'probosanski' nastrojeni, ali stvarnost je veoma drugačija, jer su oni izvještavali o onome što se događa. I njih su granatirali, kao i svakog stanovnika grada".²

Ne smijemo ni zaboraviti one novinare koji su ubijeni tokom oružanog sukoba. Prema podacima Udruženja "BH novinari", u ratnom periodu je stradalo više od 40 novinara i medijskih radnika. Među njima je i dopisnik "Oslobođenja" Kjašif Smajlović, koji je ubijen u Zvorniku. ³Novinari su Ženevskom konvencijom zaštićeni u ratnim sukobima, ili bi trebali biti. Međutim, za ubistva bh. novinara u proteklom ratu još niko nije odgovarao.

²<https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/i-novinare-su-granatirali>

³<https://detektor.ba/2017/05/03/istrazivanje-stradanja-novinaru-u-ratu-jos-uvijek-na-pocetku/>

Da se zaključiti da je predratni, a i ratni, medijski prostor u Bosni i Hercegovini bio strogo kontrolisan i da su na vrlo malom procentu slobodne teritorije mogli djelovati bosanskohercegovački mediji koji nisu bili u službi velikosrpskih ili velikohrvatskih režima. Veliku ulogu su odigrali i strani mediji i njihovi reporeteri, poput CNN-a, uz čiju je pomoć svjetska javnost mogla saznati za razmjere zločina u Bosni i Hercegovini. Nažalost, i danas postoji određeni broj medija koji su naslijedili propagandnu politiku izvještavanja pa u svom medijskom prostoru negiraju državu u kojoj djeluju ili genocid kao produkt onoga što su njihovi prethodnici 90-ih godina propagirali. Mediji su najbolje sredstvo za širenje propagande i otkako postoje koriste se u te svrhe. Npr. radio je korišten u propagiranje nacizma u I i II svjetskom ratu. Tako ni naši mediji nisu bili pošteđeni. Onaj ko kontroliše medije, kontroliše i mišljenje publike koja prati te medije. Publika u Srbiji koja je pratila RTS u vrijeme najvećih zločina u BiH nije mogla biti svjesna razmjera tih zločina jer su Karadžić i Milošević prikazivani kao narodni heroji.

Literatura:

Fejzić-Čengić, Fahira: MEDIJSKA KULTURA U BIH, Sarajevo, Connectum: 2009.

Tucaković, Šemso: HISTORIJA NOVINARSTVA I MEDIJA U BIH, Sarajevo, SiA company, 2006.

Mavrak, Ranko: RAT U BIH – KAKO SU MEDIJI VIDJELI MEĐUNARODNU ZAJEDNICU OD 1992. DO 1995. Mediacentar Sarajevo,

Internet izvori:

<https://www.youtube.com/watch?v=BDSCGirB-NM>

<https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/i-novinare-su-granatirali>

<https://detektor.ba/2017/05/03/istrazivanje-stradanja-novinara-u-ratu-jos-uvijek-na-pocetku/>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/24534594.html>